الف

• **ا: ذ.** [ع.ف] سنڌي، عربي، فارسي ’الف ـ ب‘ جو پهريون اکر. لکڻ ۾ عمود صورت ۽ اچار ’الفْ‘. لفظ ۾ حرف متحرڪ جي صورت ۾ نالو ’همزةْ‘، ۽ ساڪن يا بي آواز واريءَ حالت ۾ ’حرف علتْ‘. ا، و، ي جو حامل ”آ، اِيْ، اي، اَيْ، او، اَوْ اوُ “. اِمالہ جي حالت ۾ ’ي‘ سان تبديل ٿيندڙ ”رڪاب > رڪيبُ؛ حساب > حسيب “. فارسيءَ ۾ صيغهٔ امر جي آخر ۾ فَاعل واسطي ڪم ايندڙ ”دان > دانا؛ بين > بينا “. الف اتّصال طور ڳنڍاپي واسطي استعمال ٿيندڙ ”رنگا رنگ، لبالب، مالا مال، گوناگـُون“. الف عطف جي معنيٰ ۾ ڪم ايندڙ ”شباروز، راتيان ڏينهن“. ندبه واسطي استعمال ٿيندڙ ”دريغا!، حَسرتا!، دردا! “. ندا واسطي ڪم ايندڙ ”شاها!، ڪريمَا!، جانَا! “. لفظ جي اَول، وچ يا آخر ۾ زائدٿي ڪم ايندڙ ”افروغ <فروغ، اسڪندر < سڪندر؛ نمڪ خوار < نمڪ خور، ستمگار < ستمگر؛ پارسا < پارس“. مفعول لاءِ ڪم ايندڙ”گوارا، پزيرا “. سنسڪرت ۾ مذڪر جي پويان اچي مونث بنائيندڙ نشاني 'ڪرشن > ڪرشنا، موهن > موهنا“. سنڌيءَ ۾ امر استقباليہ جي آخر ۾ جمع واسطي ڪم ايندڙ ”سُٽج > سٽجا، ڪج> ڪِجا، وِجج>وِجا“. اِشباع طورقافيي ۾ ڪَم ايندڙ ”ساراهَا، تعريفا“. هڪ جي بدران ڪم ايندڙ نشاني. ابجد موجب عدد هڪ. علم نجوم ۾”ثورْ جي نشاني. ’اللهُ‘ جو پهريون اکر، جنهنڪري اصطلاحاً ’الفْ‘ بمعنيٰ ’اللهْ‘ ”اوڏو ٿي الف ڪي من ميم سين گڏ“ (روحل). (صفت) بنا نقطي خالي هئڻ سبب بمعنيٰ اڻ ڍڪيل ـ ننگو – اگهاڙو. عمود وانگر اُڀو سڌو هئڻ سبب بعمنيٰ سنئون – سڌو – اُڀو.

• **اَ: صفت** [سن. اَنَيہ =اڻ پورو، پڳل] اڻ – بنا – سواءِ. ’اڻ‘ جو مخفف”اڻ ميو> اَميو، اَڻ ڄاڻ > اَڄاڻ“. اسم يا صفت جي اڳيان اچي انڪار جي معنيٰ ڏيڪاريندڙ يا ابتي معنيٰ ڏيکاريندڙ ’اڳياڙي‘ ”اَمُلھ، اَوِر، اَپاڳو، اَبوجھُ“. سَ ۽ سُ، اڳياڙيءَ جو ضد.

• **آ: ذ.** ڪنهن ڏک لڳڻ سبب وات مان نڪتل آواز ”آه! “. قياس جي اظهار ڪرڻ لاءِ همدرديءَ جو آواز. افسوس يا شرمساريءَ لاءِ استعمال ٿيندڙ آواز. يادگيريءَ جي اظهار جو آواز ”هَا“. راڳيندڙ جي وات مان ڳائڻ کان اڳ سُر ملائڻ خاطر نڪتل آواز. ’اچڻ‘ مصدر مان امر واحد حاضر جو صيغو ”آءُ! ـ اَچ! “. هر ڪاهڻ وقت ڍڳن کي ورائڻ لاءِ ڪم ايندڙ آواز ”وري اچ! ـ موٽ! “. ڪنهن غائب ٿيل شيءِ کي گهرائڻ لاءِ بازيگر جي وات مان نڪتل آواز. ٻيلهاڙي راند ۾ جهليندڙ همراه جي للڪار. (سنسڪرت ۾ ظرف) چؤطرف – چوڌار – آسپاس. چڱيءَ طرح. (فعل) ’آهي‘ جو مخفف ”ساجن! انهيءَ سورجي، ڪل نہ آ ڪنهن کي“ (شاهہ).

• **آآ: اَمر.** [سن. آيَہْ=اَچڻ] اَچ ـ آءُ آءُ (ذ). (ڪڪڙن، پاليل پکين وغيره کي) سڏڻ جو آواز.

• **آبُ جِ آبَ:ذ.** [ف. آبْ؛ سن. ١. آپْ < اَپْ = پڪڙڻ؛ ٢. آو ا= مَٿان جو پاڻي، آسماني (برسات جو) پاڻي] پاڻي – نِيرُ – جَلُ ”لُڙ، لهريوُنْ، لَس ليٽ، جت اَنت نہ ليپي آب جو“ (شاهہ). مينهن – برسات – بارش ”وُٺو آب اگـُونْدرو“. اکين جو پاڻي – لُڙڪ – ڳوڙها ”آڻيو آب اکين مان، ڏيھہ کي ڏيکارين“ (شاهہ). بَحَرُ – سَمُنْد. درياءُ ”پاڻ اُڇلي آب ۾ .... الخ“ (شاهہ). شرابُ. ترار ياٻئي تکي اوزار تي چڙهيل پاڻي – جوهَرُ. تيزائي – تکائي(ترار وغيره اوزار جي) ”آبُ شل اُتري نہ ڪنهن دمُ، دوست جي تلوار جو“ (واصف). (سون، هيري، لعل، وغيره قيمتي پٿرن جو) اوجَرُ ـ چلڪو – تجلّو. مانُ – شانُ – عزت ”آب وارو ماڻهو“. ديد –شرم. يهودين جي يارهين مهيني جو نالو (15 جولاءِ کان 15 آگسٽ تائين، جنهن جي پهرين تاريخ حضرت هارون عليه السلام ڄائو هو). آبڪلانيءَ وارو مهينو.

– **آبُ آبُ:** ذ. پاڻي پاڻي. ڦُڙا ڦُڙا. (صفت) پگهر ۾ ٻُڏل – پگهر ۾ شل.

ـ **آبُ آبُ ٿِيَڻُ:** پاڻي پاڻي ٿيڻ. شرم کان منهن يا پيشانيءَ تي پگهر جو ڦُڙن جي صورت ۾ ظاهر ٿيڻ. لڄي ٿيڻ – شرمسار ٿيڻ. پگهرجڻ. (اکين ۾) رئڻ جو پاڻي اچڻ – لڙڪ پرجڻ” لکڻ يا ڳالهائڻ وقت پيشانيءَ تي ادراڪي موتي ڦُڙا پيدا ٿيڻ. طبعي تڪليف کان يا محنت کان پيشانيءَ تي پگهرجا ڦڙا ڦڙا پيدا ٿيڻ.

ـ **آبَ اُڇلَ:** گهٽي پاڻيءَ جي وَهْڪَ (وڏي رئڻ سببان اکين مان)

ـ **آبُ آڻُڻُ:** لڙڪ وَهائڻ –روئڻ – هنجون هارڻ ”آڻيو آبُ اکين مان، ڏيھہ کي ڏيکارين“ (شاهہ).

ـ **آب آتِشْ:** ذ. باهہ جو پاڻي. گرم پاڻي. رت جاڳوڙها. ڳاڙهو شراب.

ـ **آب آهَن:** ذ. لوھ جي اوزار تي چاڙهيل پاڻي.

ـ **آب اَحمَر:** ذ. ڳاڙهو پاڻي. شراب.

ـ **آب اَرْغَوانيْ:** ذ. ڳاڙهو پاڻي. ڳاڙهو شراب. رت جا ڳوڙها.

ـ **آبُ اَرتو:** ذ. ٻتا ٻِتَالُڙڪ – مسلسل وهندڙ ڳوڙها. ڳاڙهو پاڻي. رت جاڳوڙها ”آبَ آرْتو اکئين، لُڙڪ وهائين لال“ (شاهہ).

ـ **آب اَنارُ:** ذ. ڏاڙهُونْءَ جو پاڻي. شراب.

ـ **آبَ اَنگـُور:** ذ. انگورن جو پاڻي. شراب.

- **چِينو ج چينا:** ذ. چينيءَ جهڙو رنگ – ميرانجهڙو رنگ – اَڇو. گهوڙي ۽ گڏهہ جو هڪ قسم (اڇي ۽ ميرِي رنگ ڏانهن مائل). ڏاند جو هڪ قسم (ننڍي قد جو. رنگ تِتِرَ جهڙو).
- **چِينْهَ، چينْئَن:** ث. چِکيا. آگَ. باهِ – کُورو. مَچُ. ڏاگهَ. ”واڳيون جي وصال سين، تنين چاڙهي چيئَنْ“ (شاهہ).
- **چِينِي:** ث. چين ملڪ جي خاص قسم جي مِٽي. چينيءَ جا ٺهيل ٺان. کنڊ – شَکَر (صف). چين جو رهاڪو.
- **چِينِي بَرِي:** ث. بَري ٻڪريءَ جو هڪ قسم.
- **چِيٽانْڊي:** اسم خاص. تعلقي بدين ۾ هڪ ديهہ جو نالو.
- **چِيٽو ج چِيٽا:** ذ. [سن. چِيْنَڪَهْ] [ف. ارزن] اناج جو هڪ قسم (جنهن جي داڻي کي ست کلون چڙهيل هونديون آهن، چيٽي جو ڀت نهايت لذيذ ٿئي، ڏٽ طور ڪم اچي).
– **چِيٽو ڇَڙِڻ:** چِيٽي جو اَنّ صاف ڪرڻ. سنهو ڪم ڪرڻ. ڪِروڌُ ڪرڻ.
– **چِيٽو ڪاٽ وِجهڻ:** تمام گهَٽي گِهِل ڪرڻ.
- **چِيٽونِي ج چيٽونِيُون:** ث. چِٽوني – رَتي.
- **چِيوٽ، چِيئْٽ ج چِيَوٽُون، چيئٽُون:** ث. ڪپڙي جي لِيڙ – وٽ – رِيڙَ – سنهي پٽي (ڪپڙي جي). ٿورو ٽُڪر (ڪنهن بہ شيءِ جو).
- **چِيهَ ج چيهُون:** ث. ڪوڏر جي لَپي سان ٿيل ڪَڏَ – چَرِي. ڪڏٽي اڳيان ڦَٽيَلَ سُوئر ڪان بچاءُ لاءِ ڪوٽيل نالي. ڍانڊي پکيءَ جو هڪ قسم. وِڄُ – ڪِنوڻ. چيرُ – سِيرُ – ڦاٽُ. دانهن – رڙِ _ ڪُوڪَ – ڪيهَ. ”شڪستي سيد جي، چيهان ڪريو چوءِ“ (شاهہ). اِڳِڙي – لِيڙَ – ڪَترِ. پرزو – ذرو – ٽُڪر – لِيڙَهہ.
- **چِيها (ت):** اسم خاص. هڪ ذات جو نالو.
- **چِيهاٽَ ج چيهاٽُون (ٽ):** ث. ڦارَ (گِدِري، انب وغيره جي).
- **چِيهاڙَ ج چيهاڙيُونْ:** ث. رِيڙَ. پُرزو – ذرو – ٽُڪر. رڙِ _ ڪيهَ.
– **چِيهاڙِيون ڪُرڻ:** ذَريُون ذَريون ڪرڻ، ”ڪَئِي انهن ڪاڻ مون هٽ چِيهاڙيون چولِي“ (بچل). پُرزا پُرزا ڪرڻ – ٽُڪر ٽُڪر ڪرڻ.
- **چِيهاٽِي (ت):** اسم خاص. هڪ ذات جو نالو.
- **چِيهَلُ ج چيهَلَ (لس):** ذ. هَرَڻُ.
- **چِيهو:** اسم خاص. ضلعي نوشهري ۾ هڪ ڳوٺ ۽ ديهہ جو نالو. ’چيهو ۽ پڊ‘.
- **چِيهو ج چِيها ذ.** گاهہ جو هڪ قِسم – (جو مِينهن جي اوائلي وسڪاري ۾ اُڀري – اُن جي رَس ۾ ڳاڙهو رنگ ٿئي – جڏهين ننڍو ۽ ڪَچو هجي تڏهين انکي ”چيهو“ چئجي – مال کائيندو تہ ڇَپ ڳاڙها ٿي پوندن – ماڻهو پير اُگهاڙا ڪري هلندا تہ ڳاڙهيرا ٿي پوندا) – ڪلورو. ”لار لئيندي وڃڙا، چِيْهي پير رتاس“ (ڄام مراد علي). پکيءَ جو هڪ قسم. ڪاري رنگ وارو ڏاندُ (ت).
- **چِيئَن:** ث. ڏاگهَ – چکيا. سُورِي. آزار. دا غ.
– **چِيئَن چاڙهڻ:** سوريءَ چاڙهڻ. آزار ۾ وجهڻ. سورن ۾ وجهڻ. ”مون کي چاڙهي چِيئَن، ويو وڻجارو اوهِري“ (شاهہ).